

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 34 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

האם נשים צריכות לברך 'ברכת התורה' יותר מפעם אחת ביום?

אחז"ל בגמ' בברכות (כא.) "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו", ופירש המהרש"א בח"א שם 'דכשאני קורא בתורה שהיא כולה שמות של הקב"ה שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקב"ה כדאיתא במדרשות', אז 'הבו גודל לאלוקינו' והיינו לברך ברכת התורה, וכן פירשו האוה"ח על פסוק זה, והנפש החיים (ש"ד רפ"ט).

ובתוס' (שם בדף י"א: ד"ה שכבר) הק' מ"ש ברכת התורה מסוכה, דבסוכה מברכים על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה, ואילו בברכת התורה מברכים רק פעם אחת ביום בלבד.

ותירץ התוס' וי"ל דשאני תורה שאינו מיאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק, אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה, ומבואר דהסיבה שמועילה הברכה למשך היום כולו היא משום מצוות 'והגית בו יומם ולילה'.

אם עם ישראל היו ערים בליל קבלת התורה, האם אנו היינו ישנים?

שאלתי את מו"ר רבינו מרן הגרא"ל שטינמן שליט"א דכדי לתקן מה שישנו עם ישראל בליל קבלת התורה אנו ערים עד היום הזה, ואם עם ישראל היו ערים בליל שבועות אנחנו היינו ישנים בליל שבועות עד היום, א"כ מה שהם ישנו זה היה טוב או לא?

חי"ך מרן שליט"א ואמר, נכון שאם היו עם ישראל ערים בליל קבלת התורה אנחנו היינו ישנים כל הדורות בליל שבועות, אבל כל השנה היינו ערים!

והיינו דמעמד קבלת התורה השפיע על התורה לאורך כל הדורות 'וכנתינתה כן מסירתה', ומה שישנו בליל קבלת התורה פגם בקבלת התורה, ואילו היו ערים בליל קבלת התורה השפעת התורה היתה גדולה כ"כ שמחמתה היינו ערים כל השנה.

והנה לגבי נשים פסק השו"ע (סי' מ"ז ס"ד) דאף הם מחויבות בברכת התורה, ומקור הדבר באגור הובא במג"א דצריכות ללמוד דינים שלהם, ועי' ביאור הלכה שם.

ויש לתמוה על דברי התוס' דלדבריהם דאין היסח הדעת לענין ברכה"ת משום דחייב ללמוד יום ולילה, א"כ נשים שאינן מחויבות בחיוב זה יצטרכו לברך כל פעם מחדש בעת שלומדות תורה.

ובאמת דהדברים מפורשים בצ"ח (ברכות י"ב.) שכתב וז"ל "ואומר אני דבר חדש, כיון שעיקר הטעם שאין היסח הדעת מפסיק לענין ברכת התורה הוא משום דכתיב "והגית בו יומם ולילה", ולפי"ז דבנשים אף שמברכין ברכת התורה מטעם שיכולים ללמוד תורה שבכתב וגם בדינין שלהם, מ"מ עכ"פ לא שייך בהו

והגית יומם ולילה, א"כ אם ברכו בשחר כנהוג ובאמצע היום אחר שכבר הפסיקו בדברים אחרים ישבו ללמוד איזה דבר מקרא וכיצא מה שרשאים ללמוד, חייבים לברך שנית ברכת התורה, ואמנם לא מצאתי מזה זכר בדברי הראשונים והאחרונים".

ולדבריו נמצא גם דנשים שלא למדו תורה מיד לאחר ברכת התורה אין ברכתם ברכה, שהרי כתבו התוס' שם דאם הפסיק בין ברכת התורה ללימודו אין בכך כלום משום דמחויב בת"ת יומם ולילה ואין בת"ת היסח דעת, וא"כ נשים שאין חייבות בת"ת אם יפסיקו בין הברכה ללימודם צריכות לחזור ולברך.

שאלת הגר"א וסרמן זצ"ל

והנה מהא דילפי' לה מקרא לברכת התורה מבואר דברה"ת דאורייתא, (עי' שאג"א סי' כ"ד ומ"ב ריש הסי' שם) ושאל מרן הגר"א וסרמן זצ"ל את רבו מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, מהא דמבואר בגמ' בברכות (ט"ו.) דהטעם שאדם שתרם תרומה ולא בירך תרומתו תרומה, הוא משום דברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא.

וכתב שם תוס' הרא"ש "אבל אי הויא ברכת תרומה דאורייתא משמע דתרומתו אינה תרומה דהברכה מעכבת ההפרשה, אע"ג דברכות אינן מעכבות היינו משום דהויין מדרבנן אבל אי הויין דאורייתא מעכבות ולא הויא הפרשה".

ומבואר דבברכה דאורייתא כשלא בירך מעכבת הברכה את המצוה מלחול דהברכה היא חלק מהמצוה, וא"כ מדוע אסור ללמוד לפני 'ברכת התורה', הרי כיון שברכת התורה מדאורייתא, הרי בלי הברכה לימודו לא נחשב לתורה כלל, וא"כ אי"ז נחשב כלומד תורה ללא ברכה.

יסודו המפורסם של הגר"ח

ותירץ לו הגר"ח את יסודו המפורסם דברכות התורה אינם 'ברכת המצות' אלא הלכה חדשה 'דתורה טעונה ברכה', והיינו שקודם הלימוד עלינו לשבח ולבקש ורק כך אפשר ללמוד ולעסוק בתורה.

והביא בנו הגדול של הרב מבריסק הגאון רבי יושע בער זצ"ל ראייה לדברי הגר"ח, דהנה בגמ' בברכות שם (יא:) נחלקו האמוראים על מה צריך לברך 'ברכות התורה', דרב הונא ס"ל דלמקרא צריך לברך אך לא למדרש, ורבי אלעזר ס"ל דאף למדרש אך לא למשנה, ורבי יוחנן אמר אף למשנה אך לא לתלמוד, ורביא אמר אף לתלמוד, (ועי' בערוה"ש שם סק"ח שכתב שלהלכה אין חיוב ברכת התורה אלא בדברים שמפרשים למקראות התורה אבל דברי אגדה כמו מדרש או חכמת הקבלה אי"צ לברך).

ואם נימא דברכת התורה הוי ברכת המצוות אין מקום לחלק בין חלקי התורה דהרי הכל הוי בכלל מצוות ת"ת, וכיון שלומד תורה ומקיים מצוה מדוע שלא יצטרך לברך לפני 'ברכות התורה', ככל ברכת המצוות שמברכים לפני מעשה המצוה? וע"כ דברכת התורה לא הוי ברכת המצוות אלא הלכה מיוחדת 'דתורה טעונה ברכה' כמו ברכת השבח, ובזה נחלקו האם כל תורה טעונה ברכה או לא, וזו ראייה אלימתא לדברי הגר"ח זצ"ל.

להיכן נעלמה 'ברכת המצוות' לפי יסודו של הגר"ח?

ושאל דודי זקני הגאון רבי חיים אהרן טורציץ זצ"ל את מורו ורבו הרב מבריסק זצ"ל, להיכן נעלמה 'ברכת המצוות' לפי יסודו של אביו מרן הגר"ח, הרי אף אם נימא 'דתורה טעונה ברכה' מ"מ מצוה היא ככל

המצוות ומדוע לא יהיה בזה 'ברכת המצות'? (ויתחייב בברכה בכל חלקי התורה ללא יוצא מן הכלל שהרי מקיים בהם מצוה?).

ותירץ לו מרן הרב מבריסק זצ"ל, דכמו שאין אנו מברכים ברכת המצוות 'אשר קדשנו במצותיו על ק"ש', ומטעם דברכות ק"ש פוטרות אף את ברכת המצוות של ק"ש (וכמוש"כ ברבינו יונה ריש ברכות), כך ג"כ אי"צ לברך ברכת המצוות על התורה, דנפטרים בברכה המיוחדת של 'ברכות התורה'. והיינו דאף דאין ברכת התורה משום ברכת המצוות מ"מ יש בזה קיום דברכת המצוות נמי.

והביא הרב מבריסק זצ"ל (חידושי מרן ר"ז הלוי – הלכ' ברכות), את יסוד אביו לתרץ את סיבת 'ברכת התורה' אצל נשים, דהקשה מדוע מברכות הם 'ברכות התורה' הרי הן פטורות מת"ת, ובפרט לדעת הרמב"ם שאין הנשים רשאות לברך על מצוות שהן פטורות?

וכתב דלפי יסוד אביו מרן הגר"ח הדברים מחוורים, דכיון שאין הברכה על קיום המצוה של ת"ת אלא הוא דין בפ"ע 'דתורה טעונה ברכה' וא"כ אף שהנשים פטורות מעצם המצוה של ת"ת כיון שאין הם מופקעות מעצם החפצא של ת"ת ולימודם הוי בכלל ת"ת, א"כ שפיר יש להם לברך על לימודם דהרי 'תורה טעונה ברכה'.

הביאור מדוע הנשים לא מברכות יותר מפעם אחת ביום

ונראה דלפי זה מיושב היטב מדוע אף לנשים מהני לברך 'ברכות התורה' רק פעם אחת ביום, דכיון דיסוד חיוב ברכת התורה הוא משום 'תורה טעונה ברכה' ששייך בנשים אי"ז כמו ברכת המצוות שכמסיח דעתו צריך לחזור ולברך וכאילו מקיים את המצוה מחדש, אלא גדר הברכה הוא שבתחילת היום ישבח ויבקש על כל הלימוד של היום כולו, וכאילו שאמרה תורה שאין רשאי ללמוד תורה אם לא מתקדש בקדושה יתירא כמו מקוה וכדומה דודאי דסגי בפעם אחת ביום לזה, ואין בזה מושג של היסח הדעת.

ומה שכתבו התוס' דהטעם שאין היסח הדעת לענין ברכת התורה הוא משום 'והגית בו יומם ולילה' זהו ביחס לקיום ברכת המצוות שבברכת התורה דזה הוי כמו כל ברכת המצוות, אבל כ"ז רק לאנשים שחייבים בת"ת ויש בברכתם גם קיום לברכת המצוות, אבל נשים שאין חייבות בת"ת אין בברכת התורה שלהם קיום של ברכת המצוות רק משום 'דתורה טעונה ברכה' שלא שייך בזה היסח הדעת, ומטעם זה גם אם לא למדו הנשים מיד אחר הברכה לא הוי הפסק דכל ברכתם היא משום 'תורה טעונה ברכה' ולא שייך בזה ענין של הפסק כלל.

ביאור נוסף להיכן נעלמה 'ברכת המצוות'

ויש ביאור נוסף, להיכן נעלמה 'ברכת המצוות' בברכות התורה לפי יסודו של מרן הגר"ח, דיש מקום לתמוה מדוע אין אנו מברכים 'ברכת המצוות' למשל על 'קידוש לבנה' או על 'ברכת האילנות' אף שהם מצוות ככל המצוות?

וביארו האחרונים שאין מושג של ברכה על ברכה והיינו דלא שייך 'ברכת המצוות' על מצוה שהיא עצמה ברכה, והביאור הוא ע"פ דברי הריטב"א בפסחים (ז' ע"ב) שכתב דטעם שתיקנו חז"ל לברך על המצוות הוא 'כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת', והיינו שלמשל אדם הנוטל לולב אין במעשהו כדי לגלות שעושה הוא עכשיו מצוה לשם ה', ורק ע"י ברכתו מתגלה שעושה את מעשהו מפני מצות השי"ת, ונמצא דיסוד הברכה הוא להחיל ש"ש על המצוה.

ולפי"ז סיבת הברכה שייכת רק במצוות שאינם מראות מעצם מהותם את עשייתן לשם שמים, אך במצוות שהן עצמם ברכות אי"צ 'לברכת המצוות' שהרי מעצם מהותן מוכח שנעשים הם מפני מצוות השם, וא"כ מתורץ שפיר מדוע לא שייך 'ברכת המצוות' לגבי לימוד תורה, דכיון שהתורה עצמה היא שמותיו ודיניו של הקב"ה אין צריך להחיל ש"ש על התורה.

והגר"א וינטרוב זצ"ל תירץ דהטעם שאין על תורה 'ברכת המצוות' הוא משום דהמברך על התורה 'ברכת המצוות' ומחשיב התורה כמו שאר מצוות הרי הוא מוריד את ערך התורה (מפי תלמידו הג"ר משה ברנשטיין שליט"א – מראשי ישיבת 'נחלת דוד').

חידה : איך יכול להיות שיש לאדם יום הולדת כל שנה בתאריך

אחר?

מנהג ישראל לקרוא מגילת רות בשבועות, והטעם הוא משום שדוד המלך נולד בשבועות ודוד המלך מצאצאי רות והמגילה מסיימת בלידת דוד "וישי הוליד את דוד" ולכן קוראים אנו מגילת רות.

ויש לשאול הלא לידה של אדם הוא בתאריך בחודש ולשבועות אין תאריך אלא לסוף חמישים יום, ואמרין בגמ' פ"ק דר"ה (דף ו' ע"א) "עצרת פעמים ה', פעמים ו', פעמים ז', הא כיצד שניהם מלאים (ר"ל ניסן ואייר) ה', אחד מלא ואחד חסר ו', שניהם חסרים "ז" (עי' בזה בשו"ת ריב"ש ח"א סי' צ"ו), וא"כ לא שייך לידה בשבועות שאין בו תאריך – ובואו נחשוב אילו יום לידת דוד שהיה גם בשבועות היה בה' בחודש סיון ושנה אחרת יצא שבועות בו' א"כ אין יום לידת דוד בשבועות שהו' בו' אלא בה' ומ"ט קוראים מגילת רות בשבועות?

התשובה על כך : דבאמת כל אחד נולד בתאריך אחר בחודש דהתאריך הוא סיבת לידתו אבל דוד המלך סיבת לידתו היא לא התאריך אלא שבועות והוא לא נולד בתאריך בחודש אלא בשבועות, ומשום כך יום לידתו כל שנה חל בתאריך אחר בחודש ותלוי מתי נקבע חג השבועות.

וטעם הדבר משום דהתורה כרוכה יחד עם תפילה כמוש"כ החזו"א באגרותיו, ואחז"ל נדה (ע' ע"ב) מה יעשה אדם ויחכם ירבה בתורה וימעט בסחורה, והרי הרבה עשו כן ולא עלתה בידם, אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, וכיון שא"א לזכות לתורה בלא תפילה הרי דוד המלך נעים זמירות ישראל שהעיד על עצמו "ואני תפילה" במהותו תפילה הוא, ונולד בשבועות שתפילה היא חלק ממתן תורה, ויש א"כ לכ"א ליחד זמן לתפילה כדי לזכות לתורה.

ושמעתי מחכ"א שהיה לו צרה והלך למרן הגרא"מ שך זצ"ל ושאלו הרב שך מה הוא עשה עד עכשיו ואמר שהוא אמר תהילים, אמר לו הרב שך תגיד קצת תהילים ואח"כ תלמד כי גם תורה עוזרת בעת צרה, ואח"כ שאל לרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א כמה תהילים צריך לומר ואמר קפיטיל אחד ושאר הזמן ללמוד, ובדידי הוה עובדא שהייתי עם חכ"א אצל רבינו הגרא"ל שטינמן שליט"א ואותו ת"ח היה צריך לעבור ניתוח השתלה ואמר לו רבינו "למרוח" את ניתוח ההשתלה עם הרבה תהילים.

(נכתב ע"י אחד השומעים)